

(45) 93

clw.

A „DE GASPERI-ÉVEK”:
1945–1953

K: M. Szabeni Géza

(Egy évforduló margójára)

nyj. tanulmány az olasz politikai életről

Az 1948-as parlamenti választások végeredménye minden kétséget kizáróan bizonyította, hogy az olasz politikai élet legizmosabb vonulata az Alcide De Gasperi vezette kereszténydemokrácia, olyannyira, hogy az esetleges tisztán baloldali-balközép alternatíva lehetősége majd harminc évre lekerült a napirendről Olaszországban. Az 1948-as választásokat követően a DC diadalmas menetelését megkönnyítette, hogy élén (1945-től 1953-ig kormányfóként is) olyan tekintélyes, hosszú történelmi és politikai tapasztalatokkal rendelkező személyiség állt, mint Alcide De Gasperi, akinek politikusi pályája átívelt a 20. századi európai történelem legdrámaibb első felén. 1954-ben bekövetkezett halálakor már eldőlt – nem utolsósorban miniszterelnöki tevékenységének köszönhetően –, hogy Olaszország egyrészt a demokratikus modernizáció útjára lépett, másrészt az ő bábáskodása mellett is megszületett első európai intézmények egy történelmileg új minőségű európai együttműködés csíráit hordozták.

De Gasperit 1911-ben, harmincévesen választották az osztrák parlamentbe az Osztrák–Magyar Monarchia olasz ajkú alattvalójaként, addigra már tisztességes nevezhető politikai múlttal a háta mögött. A bécsi egyetem filozófia szakán folytatott tanulmányaival párhuzamosan elsősorban különböző katolikus fórumokon ténykedett, szerkesztette a trentói katolikus egyházmegye lapját a „Voce cattolica”-t, s lett Trento tanácsnoka az osztrák kereszténydemokrácia pártjának a színeiben, mely párt trentinói olasz szárnyának

a megalapítói közé tartozott. Az olasz nyelvű egyetemi képzés ausztriai megteremtéséért folytatott tevékenységéért előbb letartóztatták, majd börtönbüntetésre ítélték. Parlamenti képviselőként elsősorban az olasz nyelvű kisebbség és Trentino autonómiájáért szállt síkra, az első világháború kitörését követő olasz hadba lépés után pedig a belső-ausztriai területekre internált olaszok érdekvédelmét tekintette legfontosabb feladatának. A Monarchia összeomlását követően olaszok lakta szűkebb pátriájának az anyaországhoz történő csatlakozását sürgette, s ennek megtörténte után – immár olasz állampolgárként – belépett az olasz kereszténydemokrácia ősénekei közé, don Sturzo alapította Néppártba, melynek csakhamar egyik vezetője és 1921-ben parlamenti képviselője lett. Bár bizalmat szavazott az első Mussolini-kormányban, melytől az országban dúló polgárháborús helyzet felszámolását remélte másokkal együtt, hamarosan szembekerült az egyre erősödő diktatúrával. 1923-ban a Néppárt vezetőjévé választották, s e posztján kifejtett tevékenységét a rendkívül karakteres antifasiszta fellépés jellemezte. Az egypártrendszer bevezetését követően már hamis dokumentumokkal kellett mozognia, s egy 1926-os trieszti utazása során „lebukott”. Ezt követően hat év börtönbüntetésre ítélték, de két év múlva amnesztiával szabadult, s 1929-től a Vatikán könyvtárában talált menedékre. (Itt egyik közeli munkatársa a később párját ritkító politikai pályát befutó Giulio Andreotti volt.) A menedék azonban esetében nem passzivitást jelentett, hanem olyan jelenlétet a különböző antifasiszta szerveződések között, melynek eredményeképpen elő tudta készíteni az új, modern kereszténydemokrata párt megalakítását, biztosítva ezzel pártjának vezető helyét a fasiszmus széthullását követő rendszer-váltásból megszületett új Olaszországban.

A szövetségesek által is elfogadott államfő híján a megszálló erők helytartója 1945. december 10-én De Gasperit bízta meg a kormányalakítással. De Gasperi legfontosabb

tennivalóként az ország újjáépítésének megkezdését, az alkotmányozó nemzetgyűlés összetételéről határozó választások, valamint az ország államformájáról döntő népszavazás megrendezését jelölte meg. Ez utóbbi esetben ugyanis nemcsak a „köztársaság vagy királyság?” kérdésének a megválaszolásáról volt szó, hanem arról is, hogy teljesen felszámolják az alkotmányos monarchia álarca mögé bújó fasiszta rendszert, illetőleg azt az alkotmányos zűrzavart, ami az 1943-as olasz kiugrást követte.

De Gasperi úgy vélte, hogy az új Olaszország megteremtése, az új demokratikus Olaszország működtetése professzionális közigazgatás nélkül nem elképzelhető. (E tekintetben egyébként a francia és a német gyakorlathoz hasonlóan járt el.) Ezért első teendői közé tartozott a közigazgatás fasizmus alatt nem túlságosan kompromittálódott szereplőinek, szakembereinek az új államapparátusba történő reintegrálása. Döntése elkerülhetetlenül azzal a következménnyel járt, hogy a fasizmus összeomlását követően a közigazgatásba került, illetve sok esetben magát a közigazgatást jelentő, de semmiféle gyakorlattal, képzettséggel nem rendelkező, felkészületlen CLN-es (Nemzeti Felszabadítás Tanácsa), zömükben a baloldali partizánmozgalmakból kikerült kádereket el kellett távolítani, s e lépéssel további konfliktusokat vállalni. Nyilvánvaló volt, hogy a közigazgatás szakszerűségének a helyreállítása döntő mértékben tudott hozzájárulni a kormányzati szándékok gyors és hatékony megvalósításához – legyen szó az irreguláris erők feloszlataásáról, vagy pedig az Egyesült Államokból folyamatosan érkező, nagy volumenű élelmiszersegélyek szétosztásáról. E rendkívül kiélezett helyzetben (egyesek fasiszta restaurációról beszéltek) kellett az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat, illetve az államformáról szóló népszavazást a kormánynak előkészítenie.

A választásokon a legnagyobb sikert a De Gasperi vezette kereszténydemokrata párt érte el. A választásoknak

a kereszténydemokraták címére küldött legfontosabb üzenete az volt, hogy a fasizmus és a háború sokkja után magához térő olasz társadalom inkább a mérsékelt, a „puha átmenetet” biztosító kereszténydemokráciával, illetőleg a köré szerveződő politikai erőkkel rokonszenvezik, szemben a társadalmi és politikai paradigmaváltás programját a zászlajukra tűző, radikális nézeteket hangoztató szocialista-kommunista baloldali erőkkel. Az olasz közvélemény széles körű felhatalmazást adott a kereszténydemokráciának arra, hogy koalíciós feltételek mellett valósítsa meg programját. A választók elvárták a gazdaság helyreállítására tett erőfeszítések eredményességét és a közrend védelmét.

A rendkívül kiélezett kampányt követő választások után megalakult második De Gasperi-kormány összetétele jól mutatta a miniszterelnök realizmusát és taktikai érzékét. Felmérve az országban kialakult hangulatot, politikai ellenfeleinek társadalmi beágyazottságát, szocialista, kommunista és republikánus politikusokat is meghívott kormányába. Ettől függetlenül a kormányprogram a kereszténydemokrácia (annak is a baloldali szárnya) célkitűzéseire alapult. Fő feladatának a termelés felfuttatását és a riasztó mértékű munkanélküliség visszaszorítását tekintette. De Gasperi gazdaságpolitikai elképzelései a kereszténydemokrata párt programjának megfelelően monopóliumellenesek voltak, melyek – elkerülendő a „kapitalista hegemonia” kialakulását – szigorú kontrollt akartak megvalósítani a nagyvállalatok felett. A kereszténydemokrata párt progresszív szárnyával De Gasperi azt vallotta, hogy az állam feladata nem más, mint felügyelje, előmozdítsa, integrálja a magánkezdeményezés legkedvezőbb feltételeit azzal a céllal, hogy a szabad kezdeményezés és a verseny az egyes vállalkozások között a köz hasznára váljon. Számára az állam szervezett és rendszeres közbeavatkozása, a politikai és gazdasági problémák szétválaszthatat-

lansága a kormány tevékenységének integráns része volt. (Ezért is tulajdonított olyan nagy szerepet a jól működő, szakszerű államigazgatásnak.) Az akkori olasz politikai közállapotok, az ideológiai felhangokkal tarkított folyamatos hatalmi küzdelmek nem tették lehetővé a kormányfő által óhajtott gyakorlat megvalósulását. A gazdaság önmozgása révén, illetve annak következményeképpen az irányítás átment a gazdasági élet főszereplőinek a kezébe, s minden dirigista jellegű, az állami szerepvállalást támogató terv, elképzelés a háttérbe szorult. Egyre inkább előtérbe került a társadalmi béke helyreállításának, az államhatalom megerősítésének az igénye azzal, hogy vissza kell szorítani a politikai nyomásgyakorlásra használt munkabeszüntetéseket, helyre kell állítani a fegyelmet a gyárakban a termelés, az újjáépítés érdekében. Az állam súlyának gyarapításával egy időben De Gasperi szükségesnek látta csökkenteni a baloldali tömegpártok mozgásterét, s olyan helyzet megteremtését tűzte ki célul, amely lehetetlenné tette az „utcai politizálás”-t. Ezek az igények lényegében egybeestek a kereszténydemokrata párt konzervatív szárnyának elvárásaival, melyek felfogásuk szerint a legalapvetőbb feltételei voltak a magánkezdeményezés és a termelés kibontakoztatásának.

De Gasperi kormányfői feladatai ellátása mellett a belügyi tárcát is vitte, és nagy energiával fogott hozzá a rendfenntartó erők, a kormányzati szándékokat közvetítő prefektúrák újjászervezéséhez, a volt partizánok még mindig meglévő fegyverraktárainak a felszámolásához. Az anarchikus állapotok megszüntetésére irányuló szándék mellett a kormányfő arra is törekedett, hogy az OKP „infrastruktúrája” megsemmisítése révén fő politikai ellenfelét megfossa attól a lehetőségtől, hogy az ország sorsára döntő mértékű befolyást gyakoroljon. 1946-ban az ország legnagyobb szervezett politikai ereje az OKP volt, több mint kétmillió párttaggal. A kritikus gazdasági helyzetből

adódó problémákat a kommunista párt nem habozott kihasználni – megfogalmazva egyébként teljesen jogos szociális igényeket is. Az a paradox helyzet állt elő, hogy a kereszténydemokrata párt egy olyan politikai erővel volt kénytelen együttműködni – kormányzati formában is –, amely ideológiájában, eszközeiben vele homlokegyenest ellenkező elveket, módszereket vallott a sajátjának. Az OKP hatalomból történő eltávolításához De Gasperinek szövetségeseire lett volna szüksége. A kis pártok azonban e szerep betöltésére egyelőre kevésbé hajlottak, mivel a széles néptömegeket képviselő kommunisták kormányzati szerepvállalását szükségesnek vélték, másrészt attól tartottak, hogy az OKP eltávolítása erőszakos akciókhoz, káoszhoz, polgárháborúhoz vezetne. Ugyanakkor az ellenzéki szerep az akkori körülmények között kényelmesebb volt számukra. E feltételek mellett De Gasperi nem engedhette meg az ország stabilitásának az érdekében, hogy figyelmen kívül hagyja a „kommunisták hatékony és valóságos” befolyását a közügyekre. Ezen túlmenően az infláció, a spekuláció, a költségvetés rekordhiánya miatt a bérből-fizetésből élők nehéz helyzetének a kezelhetőségéhez is hozzájárult az a tény, hogy az OKP kormányon belül volt. De Gasperi helyzetét ugyanakkor még kényesebbé tette az, hogy a saját, négypárti kormányán belüli rendkívül kényes egyensúly felett is őrködni kellett. Kormányzati struktúrája a baloldali katolikusokra, a vele együttműködő szociáldemokratákra épült egyfelől, másfelől pedig a hosszú történelmi hagyományokra visszatekintő liberálisokra és a kereszténydemokrácia konzervatívabb, jobboldali áramlataira.

Az olasz belpolitikai helyzet kezelése, az ország vezethetősége és általában Olaszország további útja szempontjából De Gasperi történelmi jelentőségű tárgyalásokat folytatott az Egyesült Államokban 1947 januárjában. E látogatás látványosan véget vetett Róma politikai-diplomáciai elszi-

geteltségének, s ugyanakkor jelezte, hogy szövetségesei keresésében, meghatározásában melyik irányba indult. A miniszterelnök megbeszélései eredményeképpen Olaszország mintegy 150 millió dolláros azonnali támogatást kapott, ígéretet a befagyasztott olasz kintlevőségek felszabaddítására, valamint az olasz ipar amerikai finanszírozásának a lehetősége is a megbeszélések tárgya volt. Az amerikai tárgyalópartnerek azonban világossá tették, hogy a lehetőségek realizálását a stabilitás megőrzéséhez és az olasz demokratikus rendszer megszilárdításához kötötték.

A kereszténydemokrata párt helyzetét tovább erősítette, hogy néhány héttel később hirdette meg az Egyesült Államok elnöke a Szovjetunió terjeszkedésének feltartóztatását célzó „Truman-doktrínát”, majd nem sokkal ezután indította útnak az európai újjáépítés programját, a Marshall-segélyt. E két döntő fontosságú lépés a szovjet expanziós törekvésekre adott globális gazdasági, ideológiai és katonai válasz volt. De Gasperi jól érzekelte, hogy az új amerikai vonal az olasz mérsékelt erők számára is biztonsági garanciákat jelent, s megnyitja az utat a radikális baloldallal folytatott együttműködés megszüntetése felé. (De Gasperi helyzetét némileg könnyítette, hogy az olasz szocialista párt kettészakadt, majd Nenni irányításával az OKP-val, illetve Saragat vezetésével a kereszténydemokrata párttal történő együttműködést választotta.). Kihaszndálva az új fejlemények kínálta politikai lehetőségeket, a kormányfő nagy rádióbeszédben elemelte az ország helyzetét. Azzal vádolta a kommunistákat és a velük együttműködő szocialistákat, hogy illojális magatartást tanúsítanak a kormánnyal és a kormánydöntésekkel szemben, annak ellenére, hogy ennek a kormánynak ők is tagjai. Ugyanakkor konkrét együttműködésre hívta fel a kormányon kívüli konzervatív és egyéb mérsékelt erőket. Ezt követően beadta kormánya lemondását, azzal a szándékkal, hogy az új kormány bázisát jelentősen kiszélesítve csökkenti a kommunisták súlyát.

1947. május 31-én De Gasperi kisebbségi, egyszínű kereszténydemokrata kormányt alakított, néhány független szakértő miniszter részvételével, számítva a konzervatív erők külső támogatására. Ez a lépés azt is jelentette, hogy végérvényesen véget ért a CLN antifasiszta pártjának az együttműködése, amely 1943-ban vette kezdetét. Az egyszínű kormány megalakítása kétségkívül nagy felelősség volt, mivel balsikere esetén a kormány feltehetően a radikális baloldal kezébe került volna, felvetve még a Mediterráneum stratégiai egyensúlya megbillenésének a lehetőségét is. Ettől függetlenül a baloldal tudomásul vette, hogy nem tagja a kormánynak, s annak egyáltalán nem kizárható, közeli bukásával számolt. A várakozásokkal ellentétben azonban De Gasperi – támaszkodva a masszív amerikai támogatásra és segélyekre – megoldotta a pénzügyi válság legégetőbb kérdéseit, rövid időre megállította a megélhetési költségek emelkedését, a közvetett adók emelésével többletforrásokra tett szert, s sikerült a spekulációs tőkét átterelnie a termelési szférába. Az antiinflációs politika azonban elkerülhetetlenül a bérből-fizetésből élők helyzetét nehezítette, s ismét napirenden voltak a tüntetések, az összecsapások, annál is inkább, mivel az OKP így vélte korrigálni azt a hibáját, hogy a „kormányt kiengedte a néptömegek nyomása alól”. Az év végére a konfliktusok mindennaposakká váltak. A baloldali offenzívának a hatására néhány kisebb olasz párt képviselői úgy látták, hogy helyes lenne a kommunistákat visszavenni a kormányba, elkerülendő a polgárháborús helyzet kialakulását. Az alkotmányozó nemzetgyűlés mandátumának vége előtt (december) a Saragat vezette szociáldemokraták és a Republikánus Párt belépett a kormányba, ami az új alkotmány elfogadásával együtt jelezte, hogy Olaszország új helyzethez érkezett.

Az 1948. április 18-ra kitűzött általános választások – az egyre erősebben érezhető hidegháborús nyomás közepette – idejére mindenki számára teljesen világossá vált, hogy ez

alkalommal nem arról volt szó, hogy egyik vagy másik nagy politikai tábor szerzi meg a kormányzás jogát Olaszországban, hanem két társadalmi modell közötti választás került napirendre. A baloldali szocialisták és a kommunisták a választásokra való felkészülés jegyében megalakították a Demokratikus Népfrontot (FDP), jelezve a helyzet drámaiságát, mintegy visszaulva a progresszív erők fasizmus elleni harcára. Lépésüket az is indokolta, hogy reményeik szerint a két párt együtt képes lehetett a többség megszerzésére és így a kormányalakításra. Ugyanakkor többé-kevésbé nyilvánvaló volt mindenki számára, hogy ez az utolsó lehetősége a baloldalnak a hatalom alkotmányos megszerzésére. Az FDP-vel szemben a kereszténydemokraták, a szociáldemokraták és a republikánusok képviselték a másik meghatározó frontot. Mindenki számára világos volt, hogy a fő küzdelem a kereszténydemokrata párt és az Olasz Kommunista Párt között zajlik, a többiek mellékszereplők. Az FDP kampánya fő témájaként Olaszországnak a Vatikántól és az Egyesült Államoktól való függését, a nemzeti szuverenitás kérdését állította a középpontba, bár a belső problémák közül jó néhány, egyéb kérdés is szolgálhatott volna erre a célra.

De Gasperi kiváló taktikai érzékkel használta ki azt, hogy az FDP megalakítása mintegy kijelölte az ellenfelet, csak egyfrontos küzdelmet kellett folytatnia. A kereszténydemokrata párt ez alkalommal is számíthatott az egyház, illetve a női választók tömeges támogatására. Kampánya során azt hangsúlyozta, hogy az ateista, materialista kommunizmus ellen csak egy másik, a hagyományos polgári értékeket képviselő tömegpárt, a kereszténydemokrata párt képes a szabadságot, a keresztény civilizáció értékeit és a hazát megmenteni a kommunista fenyegetéssel szemben. Érvrendszerét támogatták a szovjet megszállás alatt lévő országokból érkező vészjósló jelek, melyek arra mutattak, hogy a nemzeti függetlenség, a demokrácia kérdé-

sei lekerültek a napirendről, s a nyugat-európaiktól teljesen idegen társadalmi modellt alakul ki.

A választópolgárokat sikerült meggyőzni a tét nagyságáról. A választások eredményeképpen a kereszténydemokrata párt abszolút többséghez jutott. Alcide De Gasperi azonban úgy döntött, hogy továbbra is megőrzi négypárti koalícióját a liberálisokkal, republikánusokkal és a szociáldemokratákkal, a lehetőségek határain belül kiterjesztendő társadalmi bázisát. Jól látta ugyanis, hogy bár Olaszország további útját évtizedekre meghatározva megoldotta a háború befejezését követő évek legfontosabb feladatait (megválaszolta a „ki kit győz le?” kérdését, Olaszország helyét a Nyugaton jelölte ki), olyan további teendőkkel került szembe, melyek elvégzéséhez csupán a kereszténydemokrata párt befolyása nem lett volna elegendő.

Az új olasz demokratikus berendezkedés szabadabb légkörében végrehajtott (nem egy esetben fegyveres összetűzéseket is provokáló, halálos kimenetelű) spontán földfoglalások – főleg a csizma déli részén és Szicíliában – folyamatosan jelezték, hogy olyan, a nyomort és a szegénységet újra- és újratermelő, feudális-félfeudális körülmények vannak jelen az országban továbbra is, amelyek a kereszténydemokrácia balszárnya, illetőleg De Gasperi számára elfogadhatatlanok. Különösképpen akkor, amikor De Gasperi egy modern, a 20. századi Nyugatba ágyazott Olaszországot kívánt majdani politikai örökösire hagyományozni. A probléma részbeni megoldását a gyors és határozott földreform kínálta, mely a katolikus baloldal támogatásával egy meglehetősen bonyolult, sok kompromisszumot magában foglaló törvénykezési procedúra eredményeképpen látott napvilágot. A kompromisszumokra annál is inkább szükség volt, mivel már a földreform gondolatát is igen erőteljesen támadta a párton belüli konzervatív szárny, szövetségre lépve a kereszténydemokrata párton kívüli konzervatív erőkkal. A reform a hatalmas déli latifundiumok

parlagon hagyott, illetve kevésbé termékeny, 300 hektárt meghaladó részeit érintette. A kormány 1950 végére mintegy 750 000 hektár földet sajátított ki – megfelelő kárpótlási rendszer mellett –, s több mint 100 000 családot juttatott földhöz. A reformmal De Gasperi azt kívánta elérni továbbá, hogy olyan vidéki, jelentős tömegű kistulajdonosi réteg alakuljon ki, amely biztos egzisztencia birtokában süket lesz az OKP, illetőleg a szélsőjobb szíréhangjaira. Arra is számított, hogy az eddig parlagon heverő vagy csak részben művelés alá vont területek megnövelik a mezőgazdasági termelés volumenét.

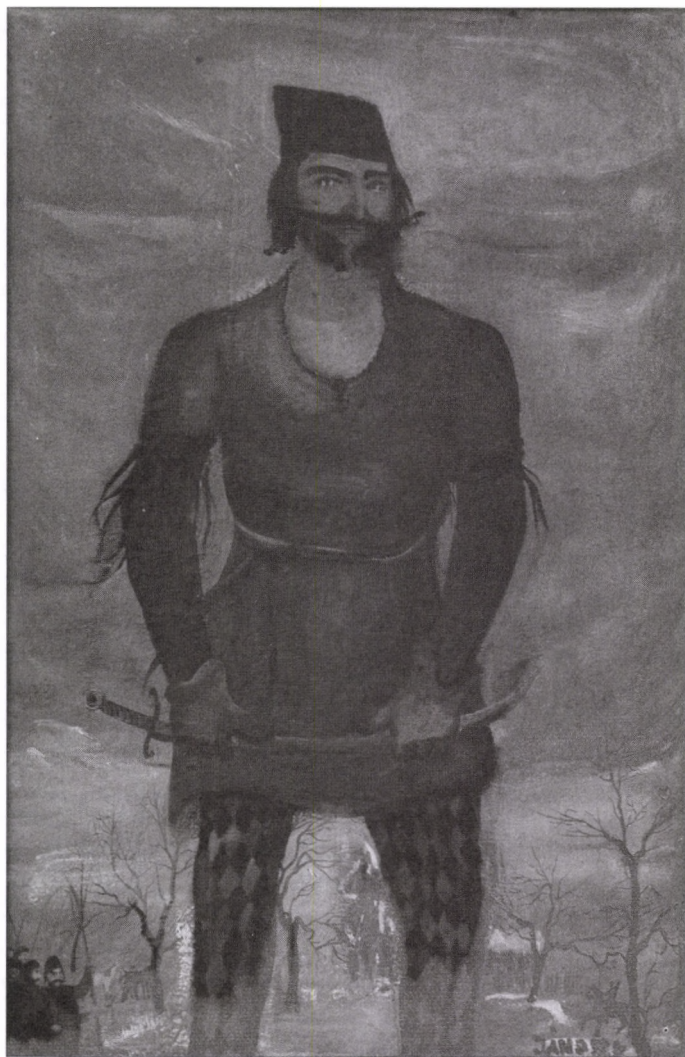
A kísérlet, ha nem is fulladt kudarcba de nem hozta meg a várt eredményeket. Sajnálatos módon a folyamat átpolitizálódott, ennek eredményeképpen túl sok lett a kompromisszum, s a végrehajtás szintjén érvényesülő partikuláris érdekek miatt elsősorban a (déli, szicíliai hagyományoktól korántsem idegen) klientúraépítés eszközévé vált. További gondokat okozott, hogy a kiosztott földek többsége rossz minőségű és nehezen művelhető volt, s teljesen hiányzott az induláshoz szükséges beruházásokat lehetővé tevő pénzügyi háttér. A déli agrárnépesség nagy részének a csalódottságát fokozta, hogy a földreformon kívül rekedt mintegy 6 millió mezőgazdasági munkavállaló (zselér). A reform eredményeképpen kialakult rengeteg kisbirtok a nagy területű és versenyképesen művelhető földek részbeni fölaprózódásához vezetett, s elmaradt a feldolgozó, értékesítő szövetkezetek létrehozása is, amely megfelelő technológiát, megfelelő érdekérvényesítő pozíciókat biztosíthatott volna az újgazdák számára.

A Dél, a Mezzogiorno viszonyainak a modernizálása, az északi és a déli területek között tátongó gazdasági, társadalmi, kulturális szakadék áthidalása a földreformra irányuló erőfeszítések többszörösét igényelte. Ennek a kérdésnek a késlekedés nélküli kezelése az olasz lakosság majd negyven százalékát és az ország területének legalább

a felét érintette. A huszadik század első felének elképesztő dél-olaszországi, illetve szicíliai állapotait jól érzékelteti, hogy 1948-as adatok szerint az ottani lakosság negyede írástudatlan volt, a csecsemőhalandóság a duplája, míg az iparban foglalkoztatottak száma csupán az egyötöde volt az észak-olaszországinak. Hiányzott a szervezett egészségügyi ellátás, táplálkozási gondok, babonák, előítéletek tették elviselhetetlenné az emberek életét. Ehhez járult a problémák kezelhetőségét súlyosan befolyásoló teljes társadalmi közöny.

De Gasperi felfogása szerint a helyzet megváltoztatása felé az infrastruktúra megteremtésén (útépítés, vízvezeték-rendszerek, villamosítás, öntözőrendszerek, a termőföld ameliorizációja) keresztül vezetett az út. 1950 augusztusában a parlament megszavazta az erre vonatkozó terveket, aminek eredményeképpen létrehozták a „Déli kasszát”, a „Cassa per opere straordinarie di pubblico interesse per il Mezzogiorno”-t. A több évtizedre tervezett gigantikus program egyébként arra is hivatott volt, hogy óriási erőforrásokat felszabadítva a lassan kifutó Marshall-segély pénzügyi struktúrái helyébe lépjen. A „Déli kassza” programjában ismét tetten érhető volt De Gasperi kompromisszumkészsége, hiszen a négyparti egyetértés szerint a hatalmas tervet a magánszektornak kell végrehajtania, de olcsó állami hitelek és jelentős adókedvezmények segítségével, aminek eredményeképpen a magántőke mintegy „lecsorog” az addig elhanyagolt Délre. Ugyancsak a De Gasperi kormány nevéhez fűződik egy széles szakképzési program beindítása, amely a szociális bérlakásépítés programjával együtt érzékeltette a kereszténydemokrácia balszárnyának szociális érzékenységét, tenni akarását és befolyását.

A háború befejezését követő években De Gasperi miniszterelnökként az olasz társadalmat addig hagyományosan terhelő, a fejlődésnek, a modern Olaszország megteremtésének az útjában álló legsúlyosabb problémák kezelését

DÓZSA, 1951
olaj, vászon, 163×108 cm

kezdte el (elsőként a parlamenti demokrácia biztosította eszközökkel), s aligha kétséges, hogy ennek elmaradása esetén Itália az európai fejlődés fősodrától eltávolodva, annak perifériáira került volna. Ezeknek az éveknek rendkívül bonyolult nemzetközi környezetében (a hidegháború legveszélyesebb időszaka, az amerikai atommonopólium megszűnte, a koreai háború, az európai kontinensen végbemenő blokkosodás, a német újrafelfegyverzés stb.) is arra törekedett, hogy a külpolitika kínálta lehetőségeket a kereszténydemokrata ihletettséggű társadalmi programja megvalósításának a szolgálatába állítsa. Távlatos szemlélete, Európa fejlődéséről alkotott víziója azonban messze meghaladta a pártpolitikai érdekek mentén történő politizálást, sőt adott esetben vállalta a konfrontációt akár a Vatikánnal is, mint történt ez egyebek mellett az olasz NATO-csatlakozással kapcsolatban. (Politikai autonómiájának a védelmében egyébként adott esetben a belpolitikában sem hajlott a kompromisszumra. Mint ismeretes, az 1952-es római helyhatósági választáson mereven elzárkózott attól a Szentszék által is sugallt lépéstől, hogy az ókonzervatív, illetve akár még az újfasiszta erővel is szövetkezve akadályozza meg a kommunisták vezetete baloldal várható győzelmét. Ellenszegülését a pápa azal büntette, hogy házasságkötésének jubileuma alkalmából nem fogadta magánkihallgatáson.)

Az olasz NATO-tagság kétségkívül De Gasperi politikai győzelme volt, hiszen a katonai blokkhoz történő csatlakozást nemcsak a baloldal, hanem az ultrakonzervatív erők jó része is ellenezte. E lépés azt is jelentette, hogy Olaszország de jure is arra a választóvonalra került, amelyik a két alakuló, egymással egyre inkább szembekerülő világrendszer határán húzódott. Világossá vált, hogy a különböző politikai rezsimek közötti együttműködés lehetőségéhez fűződő – bár rövid életű – illúziókkal való fájdalmas leszámolást is jelentette ez a lépés. Elmulasztása esetén Olaszország elszigetelődött volna Nyugat-Európától, alapjaiban rendül-

tek volna meg az Egyesült Államokhoz fűződő létfontosságú pénzügyi, gazdasági kapcsolatai, és ami talán még ennél is fontosabb, felborult volna az ország modernizációjának beindítását egyáltalán lehetővé tévő kényes belpolitikai egyensúly. Néhány méltatója szerint De Gasperit e bonyolult helyzetben történő eligazodásában kétségkívül segítette, hogy a politikai problémákat az ellentétek kompozíciójában, a mindkét fél által elfogadható jó kompromisszumok keresésében látta. E politikai látásmódja kialakulásában nagy szerepe volt annak, hogy első politikai tapasztalatait a sokszínű Osztrák–Magyar Monarchia határvidékén szerezte, ahol sok érdek, nemzetiségek, tradíciók, ellentétes aspirációk között kellett valamiféle összhangot teremteni.

Annak ellenére, hogy a NATO megteremtésének elkötelezett híve volt, ezidőtmondott beszédeiben világosan leszögezte, hogy a katonai szövetségi rendszereket szükséges rossznak tartja, melyek a háború után kialakult helyzetre adott válasznak tekintendők, válasznak a szovjet fenyegetésre, az erőegyensúly megteremtésére irányuló törekvésre. A legeslegfontosabb célkitűzés a béke, az európai béke megőrzése – hangoztatta. Az európai nemzeteknek meg kell védeniük magukat a polgárháborúk gyászos örökségétől, az agresszióktól és revánsoktól, a hegemon törekvésektől, a gazdagságra és az élettérre szomjazástól, az anarchiától és a zsarnokságtól, amiket kontinensük egyéb vonatkozásban dicsőséges történelme hagyományozott reájuk. A jövő azonban – fűzte hozzá – nem az erőnek, hanem a demokratikus módszerek türelmes alkalmazásának, a megállapodások konstruktív szellemének, a szabadság tiszteletben tartásának köszönhetően épül.

Az európai együttműködés intézményes alapjait megteremtő triász harmadik tagjaként De Gasperi nagy energiával vitte Olaszországot a múlt század talán legizgalmasabb politikai, gazdasági, pénzügyi vállalkozása, a kialakuló,

majd egyre mélyülő integráció felé. 1949 májusában Olaszország az Európa Tanács alapító tagja, de talán még ennél is fontosabb, hogy a Párizsi Szerződés 1951. április 18-i aláírását követően a Montánuniónak is tagja lett. A szén- és acélközösségi tagságra vonatkozó döntésnél lehet talán a legjobban tetten érni De Gasperi távlatos gondolkodását. Az addig hagyományos geopolitikai felfogás szerint voltaképpen minden az olasz montánuniós tagság ellen szólt. Olaszország egy olyan hatalmas potenciállal rendelkező új, európai szervezethez csatlakozott, melynek centruma Párizstól Frankfurtig terjedt, majd ezer kilométerre az olasz gazdasági, pénzügyi rendszer központjától. A német, francia, németalföldi, évszázados fejlődés révén kialakult hatalmas nehézipari központhoz csatlakozott a nyersanyagszegény, kis- és közép vállalatokkal zsúfolt, masszív állami támogatással és a konkurencia kizárásával működtetett nehéziparral rendelkező Itália. Arról nem beszélve, hogy a Mediterráneum talán több lehetőséget kínált.

Ezzel az idejét múlt szemlélettel állt szemben viszont az a korszerű, Európa további sorsát – ma már látjuk – hosszú-hosszú évtizedekre meghatározó stratégia, amiben De Gasperi az alapító atyákkal együtt egyrészt a békeszerződések garanciáinak egy új, addig ismeretlen formáját, illetőleg az új típusú, mindenki számára előnyöket biztosító együttműködés kialakításának a lehetőségét látta. Ez utóbbi látszott a megfelelő eszköznek arra, hogy eltávolíthatóak legyenek a gazdasági integráció útjából az addig hagyományosan meglévő akadályok, és elérhető legyen a nemzeti gazdaságpolitikák koordinációja. Felfogása szerint az európai integráció hozzásegíthette az egyes államokat néhány belső gondjuk megoldásához, azonban e gondokkal a többi európai tagállamnak is számolniuk kellett, hacsak nem akarták, hogy azok az integráció hatását lecsökkentve átcsapjanak határainkon. A nemzeti problémák kollektív kezelésének a dialektikájában látta az európai egység lényegét. Külön

hangsúlyozta a gazdasági és pénzügyi politikák egységesítésének szükségessége mellett a nemzetközi politikai együttműködés koordinálásának a fontosságát. Úgy vélte, a politikai együttműködés és a gazdasági és kereskedelmi ügyek egységesítésének a folyamata egymástól nem elválasztható, mivel egyik a másikat erősíti vagy gyengíti. Már 1952-től úgy látta, hogy az integráció mélyítéséhez, kiteljesítéséhez elengedhetetlen a vámközösség, a közös európai bank, a közös fizetőeszköz, a közös hadsereg, valamint a tőke és a munkaerő szabad mozgása.

A korai euroszkeptikusokkal szemben is rendkívül határozottan képviselte az egységes Európa gondolatát. Egyik, emlékéért hűségesen ápoló Catti lánya által idézett levelében költői hevülettel írta: „Valaki azt mondta nekem, hogy az európai föderáció álmom. Való igaz, álmom. (...) De ha már azt akarjátok, hogy legyen egy álmom, akkor mondjátok csak meg nekem, milyen álmodni kell álmodnunk fiatalságunk számára, például az államok közötti kapcsolatokról, Európánk jövőjéről, a világ jövőjéről, a biztonságról, a békéről, ha nem ezt az egységről szóló álmodjuk? A diktatúra, az erő, a lobogó álmát akarjátok, mely lobogót éppen még hősiesség is kísérhetett? Ebben az esetben azonban ismét a végzetszerűen háborúhoz vezető konfliktusokat teremtik újja. Mondom néktek, hogy a mi álmunk a béke álma, sőt maga a béke, és az út, amit követni számunkra elrendeltetett...”.

Több méltatója a „jövőből érkezett európai politikusnak” is nevezi De Gasperit, utalva arra, hogy a miniszterelnök számos olyan problémát felvetett Európa további fejlődésével összefüggésben még a magvetés időszakában, mely problémák megoldása a későbbi, akkor még meg sem született generációkra várt. Reálpolitikusként tisztában volt azzal, hogy a jó szándék nem elég az európai intézmények megfelelő működtetéséhez. Arra figyelmeztetett, hogy amennyiben a közös Európa építése nem ha-

ladja meg a közös adminisztráció kialakításának a szintjét az arra irányuló közös nemzeti akaratok nélkül, annyiban csak egy nehézkes, nehezen kezelhető s „talán elnyomó gépezet” lenne az eredmény. (Lehetetlen nem arra gondolni, hogy e megállapításai a Monarchia végnapjai során, az osztrák parlamentben szerzett tapasztalataira alapultak.) Az „Európai Unió” alapvető célját abban határozta meg, hogy teremtsen meg a békét, a szolidaritást és a testvériséget az európai nemzetek között őrködve a demokratikus hagyományok, a szabad nemzeti intézmények tradíciója fölött. Európát még a hidegháború legfeszültebb pillanataiban sem erődként képzelte el, s nem szűnően hangoztatta, hogy a társadalmi önzésként megjelenő nemzeti érdekek túl kell lépni, és Európát a társadalmi igazságosság tetteként és a közös értékek tiszteletben tartásával bővíteni kell, mely bővítés nem állhat meg a két blokkot elválasztó határvonalon. A halála óta eltelt ötven esztendő történései visszaigazolták De Gasperi felfogásának, Európa-konceptiójának a helyességét, sőt még kétségei is nem egy vonatkozásban testet öltöttek.

A kereszténydemokrata párt számára viszonylag kedvezőtlen eredményeket (mely eredmények azonban nem veszélyeztették a DC kormányzati pozícióit) hozó 1953-as választásokat követően lemondott, s nyolcévi, az olasz történelem egyik legnehezebb periódusában folytatott miniszterelnöki tevékenység után befejezte politikusi pályafutását. Élete utolsó évére ugyanoda – Terintinóba – vonult vissza, ahonnan lelkes, fiatal katolikus aktivistaként elindult. Vagyontalanul halt meg, annak az elvének megfelelően, hogy a politikus gyarapodását megelőzi nemzetének gyarapodása.

M. SZEBENI GÉZA